

Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
щодо посилення гарантій недоторканності житла чи іншого володіння
особи у кримінальному провадженні»
*(реєстр. № 15488-1 від 20.08.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці аналізуються питання посилення гарантій недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні в контексті пропозицій, передбачених у проєкті Закону України (реєстр. № 15488-1 від 20.08.2026) (далі – законопроект), які пов’язані з питаннями уточнення підстав невідкладного проникнення без попередньої ухвали слідчого судді, порядку його проведення, судового контролю та відновлення порушених прав. Розглядається доцільність пропонованого у законопроекті правового регулювання шляхом внесенням змін до статей 87, 221, 233, 303 та 309 Кримінального процесуального кодексу України. Виокремлено певні ризики, які надалі можуть перешкоджати належній реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності.*

***Ключові слова:** кримінальне провадження, проникнення до житла чи іншого володіння особи, майно, постанова прокурора, ухвала слідчого судді, судовий контроль.*

Вступ

Недоторканність житла чи іншого володіння особи є однією із фундаментальних гарантій приватного життя та захисту особи від свавільного втручання держави. Відповідно до статті 30 Конституції України не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду або обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, а у невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, – в іншому порядку, встановленому законом. Аналогічна модель закріплена у статті 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), яка визначає судовий дозвіл загальним правилом, а невідкладне проникнення без попередньої ухвали слідчого судді – винятком.

Актуальність законодавчого врегулювання зумовлена необхідністю забезпечення належного балансу між інтересами кримінального правосуддя, з одного боку, та правом особи на недоторканність житла – з іншого. Особливого значення це питання набуває саме у випадках, коли органи досудового розслідування отримують можливість діяти без попереднього судового дозволу. Такий механізм за своєю природою створює підвищений ризик свавільного втручання, а тому потребує чітких матеріальних підстав, визначеної процедури та ефективного наступного судового контролю.

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) виходить із того, що обшук або інше проникнення до житла становить втручання у право,

гарантоване статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яке може бути виправданим лише за умови відповідності вимогам законності, легітимної мети та необхідності в демократичному суспільстві. При цьому Суд приділяє особливу увагу наявності достатніх процесуальних гарантій від свавілля, зокрема тоді, коли закон допускає проведення обшуку без попереднього судового дозволу.

Показовим у цьому контексті є рішення ЄСПЛ від 10 липня 2025 року у справі «Корнієць та інші проти України»¹, в якому Суд безпосередньо оцінював українське регулювання невідкладного обшуку згідно з частиною третьою статті 233 КПК України. ЄСПЛ не визнав саму можливість проведення обшуку без попередньої ухвали слідчого судді несумісною зі статтею 8 Конвенції, зазначивши, що такий режим може бути виправданим необхідністю ефективного кримінального провадження у ситуаціях, коли час має вирішальне значення. Водночас Суд наголосив на необхідності особливо ретельного контролю за випадками, коли державні органи уповноважені самостійно приймати рішення про проведення обшуку без попереднього судового дозволу, та зосередив увагу не лише на формальній відповідності законодавства Конвенції, а й на тому, чи забезпечують національні суди на практиці належний захист від свавілля.

Таким чином, практика ЄСПЛ демонструє важливий для оцінки впливу законопроекту підхід: сама наявність у законі винятку з правила про попередній судовий контроль не є достатньою гарантією правомірності втручання. Вирішальне значення мають чіткість умов застосування такого винятку, об'єктивна необхідність діяти без зволікання, співмірність втручання та реальна можливість незалежного суду перевірити обґрунтованість дій правоохоронних органів після їх вчинення.

Цей підхід узгоджується і з практикою Верховного Суду². Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду виходить із того, що невідкладність проникнення має підтверджуватися конкретними обставинами, які на момент проникнення свідчили про реальну загрозу знищення або втрати майна. У клопотанні про подальше надання дозволу на обшук та у відповідній ухвалі слідчого судді мають бути зазначені обставини, які об'єктивно зумовлювали неможливість очікування попереднього судового дозволу. Недотримання вимоги про невідкладне звернення до слідчого судді, за відсутності об'єктивних перешкод, може бути підставою для відмови в легалізації проведеного обшуку.

Водночас практика Верховного Суду демонструє, що питання невідкладності не зводиться до формального посилення слідчого або прокурора на існування відповідної підстави. Зокрема, судова практика виходить із необхідності встановлення реальної загрози втрати доказів або майна, а незаконність проникнення може мати наслідком визнання отриманих

¹ Справа «Корнієць та інші проти України» (Заява № 2599/16 та 2 інші заяви). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_061-25?utm

² Постанова ОП ККС ВС від 7 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22; Постанова ВС від 5 квітня 2023 року у справі № 683/1200/18 та ін. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/reyestr-vs/>

під час нього доказів недопустимими. Отже, наступний судовий контроль має виконувати не формальну функцію «підтвердження» вже здійснених дій, а функцію самостійної перевірки їх законності й необхідності.

Наукова доктрина також звертає увагу на необхідність перегляду підходів до регулювання невідкладного проникнення. Зокрема, І. Гловюк та В. Завтур³, аналізуючи рішення ЄСПЛ у справі «Корнієць та інші проти України», наголошують на необхідності врахування конвенційних стандартів під час подальшого вдосконалення статті 233 КПК України та посилення гарантій від свавільного втручання у недоторканність житла.

Порівняльний аналіз кримінального процесуального законодавства європейських держав свідчить про можливість проведення невідкладних обшуків або проникнення до житла без попереднього судового рішення. За даними Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ)⁴, спеціальні термінові процедури у кримінальних справах передбачені законодавством більшості європейських держав.

Водночас у низці держав така можливість супроводжується більш деталізованими критеріями невідкладності та додатковими процесуальними запобіжниками. Наприклад, у Німеччині § 105 Кримінального процесуального кодексу (StPO)⁵ передбачає, що обшук, як правило, здійснюється за рішенням судді, а за наявності *Gefahr im Verzug* («небезпеки зволікання») його можуть призначити прокуратура та визначені законом посадові особи; закон також встановлює додаткові гарантії проведення обшуку приміщень.

У Франції диференціація процесуальних режимів є ще більш деталізованою: можливість проведення обшуку без згоди особи залежить, зокрема, від виду кримінального розслідування, характеру кримінального правопорушення та наявності передбачених законом обставин; для окремих невідкладних ситуацій закон передбачає спеціальне судове або прокурорське санкціонування. Окремі положення французького КПК⁶ прямо пов'язують невідкладність із ризиком негайного зникнення доказів або необхідністю запобігти загрозі життю чи фізичній недоторканності.

Таким чином, порівняльний аналіз демонструє спільну для європейських правопорядків тенденцію: ефективність кримінального розслідування не протиставляється судовому контролю, а поєднується з ним шляхом диференціації процедур залежно від рівня невідкладності та запровадження додаткових гарантій у випадках відступу від попереднього судового дозволу.

У цьому контексті аналіз законопроекту № 15488-1 потребує з'ясування не лише того, чи відповідають запропоновані ним зміни формальному змісту статті 30 Конституції України та статті 8 Конвенції, а й того, наскільки

³ Гловюк І. В., Завтур В. А. Невідкладне проникнення до житла чи іншого володіння особи за ч. 3 ст. 233 КПК України у контексті рішення ЄСПЛ «Корнієць та інші проти України». *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Том 1. № 50. С. 174–183. DOI: 10.31359/2079-6242-2025-50-174

⁴ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European judicial systems – Edition 2008 (data 2006)*. Strasbourg: Council of Europe, 2008. P. 160–161. URL: <https://rm.coe.int/16807477ba?utm>

⁵ Strafprozeßordnung (StPO) (§ 105). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_105.html?utm

⁶ Code de procédure pénale (§ 32L). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/

запропонована модель забезпечує правову визначеність підстав невідкладного проникнення, запобігає підміні попереднього судового контролю постфактум легалізацією, забезпечує ефективність судової перевірки та створює дієві наслідки для випадків незаконного проникнення.

Досліджуваний законопроект є альтернативним до проекту закону реєстр. № 15488, адже, як випливає із пояснювальної записки, суб'єкт законодавчої ініціативи вважає, що «законодавче реагування має охоплювати не лише зміст підстави «врятування майна», а всю процедуру невідкладного проникнення: умови застосування винятку, суб'єкта прийняття рішення, спосіб фіксації, межі процесуальних дій, строки судової перевірки, права особи, доказові наслідки та апеляційний контроль».

Основна частина

Метою законопроекту визначено: «посилення гарантій недоторканності житла чи іншого володіння особи та забезпечення ефективного засобу правового захисту від незаконного проникнення у кримінальному провадженні при збереженні можливості правоохоронних органів діяти невідкладно у справді виняткових ситуаціях».

Завданнями законопроекту є:

- 1) встановлення чітких і перевірюваних умов невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді;
- 2) недопущення ототожнення необхідності відшукування, фіксації або вилучення доказів із невідкладним випадком;
- 3) обмеження проникнення з метою запобігання втраті доказів провадженнями щодо тяжких та особливо тяжких злочинів;
- 4) покладення повноваження щодо прийняття рішення про таке проникнення та обов'язку доведення його законності на прокурора;
- 5) запобігання використанню невідкладності, спричиненої зволіканням, бездіяльністю або умисними діями сторони обвинувачення;
- 6) забезпечення пропорційності втручання, безперервної відеофіксації та обмеження процесуальних дій відшукуванням конкретного об'єкта;
- 7) запровадження оперативного і змагального судового контролю з правом особи на участь, доступ до матеріалів, самостійне звернення до суду та апеляційне оскарження;
- 8) визначення належних наслідків незаконного проникнення, зокрема недопустимості безпосередньо та похідно отриманих доказів, повернення вилученого майна і знищення скопійованої інформації.

З огляду на запропоновані зміни, якими фактично пропонується максимально звузити можливість використання «врятування майна» як підстави для обходу попереднього судового контролю, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Чинна частина третя статті 87 КПК України «Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини» передбачає чіткі умови визнання доказів недопустимими. Законопроектом

пропонується доповнити цей перелік пунктом 5: «під час невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи або проведення в ньому процесуальних дій з порушенням вимог частин третьої – сьомої статті 233 цього Кодексу». Така пропозиція порушує структурну архітектуру цієї норми (порушення → оцінка істотності → недопустимість), оскільки йдеться про будь-яке процедурне порушення без прив'язки до *істотності* порушення та зв'язку з отриманням конкретного доказу. Окремо слід вказати на пропозицію щодо оперування терміном «похідно отримані докази» (частина сьома статті 233 КПК України в редакції законопроекту), який в чинному КПК України не вживається. У прив'язці таких доказів до положень статті 87 КПК України є ризик надмірно широкого режиму визнання доказів недопустимими та їх виключення з кримінального провадження. Також слід підкреслити, що ЄСПЛ не вимагає автоматичного виключення кожного доказу, отриманого з порушенням національного законодавства; питання допустимості переважно належить до національного права, а з погляду Конвенції оцінюється загальна справедливість провадження⁷.

Доповнення статті 221 КПК України узгоджується із положеннями згаданого рішення ЄСПЛ у справі «Корнієць та інші проти України», де прямо зазначено, що особі, чиє житло було обшукано, не можна відмовляти в участі у ретроспективному судовому контролі (саме відсутність такої участі була одним із ключових недоліків української системи). Водночас стаття 233 КПК України захищає житло чи інше володіння особи, а *не лише* право власності. У запропонованій же редакції абзацу 2 частини першої статті 221 КПК України йдеться про *власника* житла чи іншого володіння. Тобто ця норма є вужчою за предмет гарантії статті 233 КПК України. Окрім того, така пропозиція не передбачає винятків, тоді як загальна норма вказує на можливість не надавати матеріали, якщо це може зашкодити досудовому розслідуванню, а також матеріали щодо заходів безпеки.

Логічніше, на нашу думку, було би передбачити, що доступ до матеріалів, необхідних для судового контролю, забезпечується одночасно з повідомленням про подання клопотання або після його подання, якщо інше не визначено слідчим суддею.

Щодо доповнення статті 233 КПК України: на нашу думку, має місце надмірне звуження підстав невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи, адже пропонується пов'язати невідкладне проникнення з метою запобігання втраті доказів лише з провадженнями *щодо тяжких або особливо тяжких злочинів*. Крім того, вимагається наявність конкретного об'єкта, реальної безпосередньої загрози його втрати та неможливості застосування менш обтяжливого заходу. У зв'язку з цим варто зазначити, що Законом України № 4555-IX від 22.07.2025 вже було розширено приписи частини третьої статті 233 КПК України в частині визначення відповідного переліку злочинів, які скасовані Законом № 4560-IX від 31.07.2025. Така

⁷ CASE OF LÓPEZ RIBALDA AND OTHERS v. SPAIN. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#/%22itemid%22:\[%22001-197098%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#/%22itemid%22:[%22001-197098%22])

пропозиція потребує додаткового обґрунтування з огляду на ризик надмірної категоризації невідкладності за тяжкістю злочину.

У пункті 4 частини четвертої статті 233 КПК України (у редакції законопроекту) вказується на «зволікання, необхідне для одержання ухвали слідчого судді». Термін «зволікання» є оціночним, його використання становитиме ризик перетворення на ретроспективну оцінку поведінки слідчого, прокурора, що створюватиме неоднакову судову практику.

Видається, що вимога попередньої письмової постанови прокурора є фактично несумісною із самою природою «невідкладності» проникнення до житла чи іншого володіння особи. Окрім того, створюється асиметрія гарантій: для врятування майна потрібне попереднє рішення, а для врятування життя і переслідування особи – ні.

Законопроект передбачає, що вилучення інших речей не допускається, крім предметів, вилучених з обігу, або небезпечних предметів. Це посилює захист від «пошукового» використання невідкладного проникнення. Проте, виникає колізійна ситуація з випадково виявленими доказами. На нашу думку, доцільно передбачити окремий виняток для очевидно виявлених предметів, які можуть мати доказове значення, із відповідними гарантіями.

Пропозиція щодо шестигодинного строку звернення прокурора до слідчого судді виглядає нереалістичною і потребує додаткового обґрунтування.

Визнання усіх доказів недопустимими при перериванні відеофіксації видається доволі категоричним положенням і становить ризик правового формалізму, адже таке переривання може мати об'єктивний характер (технічна несправність, розрядження, необхідність надання допомоги особі, обставини, зумовлені воєнним станом, тощо). Тому це правило потребує корегування на кшталт: «Відсутність або необґрунтоване переривання відеофіксації є підставою для визнання недопустимими доказів, отриманих у період, який не зафіксовано, якщо сторона обвинувачення не доведе об'єктивних причин такої відсутності».

Подання скарги особою незалежно від завершення кримінального провадження (абзац 2 частини шостої статті 233 КПК України в редакції законопроекту) не корелюється зі строками подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, визначеними статтею 304 КПК України, а саме – 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності.

В абзаці 3 частини шостої статті 233 КПК України (у редакції законопроекту) пропонується закріпити обов'язкову участь прокурора, власника житла чи іншого володіння, в якому проведено невідкладне проникнення та інші дії, особи, щодо якої проведено відповідні слідчі (розшукові) дії, а також їх представників чи адвокатів при розгляді слідчим суддею відповідного клопотання чи скарги. Проте, залишається невирішеним питання наслідків неявки вказаних осіб на такий судовий розгляд (чи на ці випадки поширюється дія частини третьої статті 306 КПК України?).

Положення пункту 1 Прикінцевих положень законопроекту не узгоджуються з позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Висновки

Досліджуваний законопроект має легітимну мету та загалом відповідає потребі посилення гарантій недоторканності житла (з огляду на практику ЄСПЛ та національну судову практику). Однак, запропонована модель регулювання потребує, на нашу думку, доопрацювання її процесуальної архітектури задля усунення внутрішніх процесуальних колізій, надмірної формалізації умов невідкладності та прогалин щодо порядку здійснення і судового контролю щодо таких дій.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*